

Ivan Cankar

GOSPA JUDIT

Založba Bird Publisher, 2011

Naslov izvirnika:

Gospa Judit

Ivan Cankar

Ivan Cankar, 1907

Copyright © Bird Publisher, 2011

Založba:

Bird Publisher

DP, založništvo, d. o. o., Levčeva ulica 13, 1234 Mengeš

Telefon: +386 (1) 723 78 28

E-pošta: info@bird-publisher.com

www.bird-publisher.com

Urednik: Damjan Plut

Oblikovanje: Grafiza

PDF in e-knjiga narejena: junija 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

CANKAR, Ivan, 1876-1918

Gospa Judit [Elektronski vir] / Ivan Cankar. - El. knjiga. -

Mengeš : Bird Publisher, 2011

Način dostopa (URL): <http://www.bird-publisher.com/>

ISBN 978-961-6763-98-1 (pdf)

ISBN 978-961-6763-99-8 (mobi)

ISBN 978-961-279-000-4 (ePUB)

257069568

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te knjige ni dovoljeno reproducirati, prenašati ali uporabljati v izvirniku ali v prevodu v kakršni koli obliki in s katero koli tehniko, elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali s katerim koli sistemom za shranjevanje, obdelavo in prenos podatkov brez pisnega dovoljenja založbe.

Ta e-knjiga je namenjena vaši osebni uporabi. Ni je dovoljeno prodajati naprej ali podariti drugim osebam.

Če bi želeli to e-knjigo podeliti z drugo osebo, prosimo kupite dodatni izvod te e-knjige vsaki osebi, kateri bi jo radi podarili.

Če berete to knjigo, a je niste kupili ali ni bila kupljena za vašo osebno uporabo, potem bi bilo dobro, da bi si kupili vaš lasten izvod te e-knjige. Zahvaljujemo se vam, ker upoštevate in spoštujete avtorsko delo vseh sodelujočih avtorjev in založbe.

Vsebina

Vsebina	5
Predgovor	6
I	11
II.....	18
III.....	26
IV	31
V.....	39
VI.....	45
VII.....	52

Predgovor

Pripovedujem vam o življenju, delovanju in nazorih lepe in blage gospe Judite. Ali predno začnem, je potreba, da izpregovorim o neki drugi stvari.

Zgodilo se je, da je stopil v čedno hišo slovenske poezije nespodoben človek, pljunil v prijazen pozdrav na mojo suknjo ter odkobalil urno po prašni cesti, zato da bi ga kdo ob pravem času ne prijel za ušesa. Kako sem ga bil užalil, fanta? Ah, po nedolžnem še niso nikogar obesili; če ni bil hudodelec, je pa vsaj v svoji mladosti jabolka klatil. Neprijazni fant, ki mi je oskrnil suknjo, se je bil zmotil nad mojim grehom; in vendar sem zaslužil to očitno sramoto in prav je imel, ko mi je s tenkim svojim glaskom zapovedal, da naj poberem šila in kopita ter ostavim ta čisti hram slovenske literature.

Moj greh je bila velika zmota, ki sem jo opazil strahoma tako pozno, skoro že prepozno. Dolgo vrsto let sem vam pripovedoval vesele in žalostne zgodbe, pel o tega življenja sramoti in bridkosti in zdelo se mi je, da je to umetnost. Mislil sem tudi, da je svet, kakor ga vidim, in da je moja pravica in na nekak način celó moja čednost, če so moji naočniki, iz življenja neveselih izkušenj liti, tako mračni. Zakaj zdelo se mi je nadalje, da je vse umetnosti pogoj umetnikovo življenje in iz tega življenja porojena posebnost njegovih oči. Objekt je isti, in če bi gledali vsi ljudje enako, bi rodila zemlja enega samega velikega umetnika in nobenega več za njim. In zdelo se mi je nazadnje, da so vse te reči znane že celo v Rovtah in da bi opravljal nepotrebno opravilo, kdor bi pel ljudem dandanes o »Novi pisariji«.

Zmotil sem se; tisti fant mi je razložil, da sem se zmotil. Poslušati je treba, dragi moji, kako v naših krajih pismeni ljudje govoré o umetnosti. Na očitnem trgu, vpričo sveta, ne da bi jim kdo blagohotno svetoval: »Govôri, komur je beseda dana!« – Tako govoré: Ni glavna stvar, da je umotvor – umotvor! ... Ali razumete? ... Temveč treba je, da je umotvor tudi – no, kaj še? Še veliko drugega, o! Umetnikom se niti ne sanja, kako imenitne so njih dolžnosti in kako velika je njih odgovornost pred Bogom in pred ljudmi. »Če bi se takle umetnik, lahkomiseln človek, kakor je, le malo zavedel – devetkrat bi se premislil, predno bi nesel svoje srce naprodaj ...

Sedela je ženska na trgu, debela in poštena ženska; prodajala je jajca in ni storila nikomur nič žalega. Pride mimo gospod, velik in resen gospod, v črni suknji. In se ustavi pred žensko. »Po čem,« pravi, »po čem so jajca, mati?« »Po čem bodo?« odgovori ženska prijazno. »Po štiri za desetico!« – »Niso draga, in, resnično, o mati, lepa jajca so, tako prikladna želodcu, kakor tudi okusu prijetna!« In vzame jajce, potrka s tenkim nožkom tu, potrka tam, nastavi ter izpije. Resen je njegov obraz. »Jajce je, kakor je pač potreba, da je jajce. Ampak, o mati, ali ste bili o veliki noči pri spovedi?« – »Vsak mesec, gospod, in tudi pri obhajilu!« – »Lepo je to in koristno. Toda povejte mi, kako vzgajate svoje otroke?« – »Nimam otrok, gospod, ne zamerite!« – »Pa jih še lahko dobite! In čemu prodajate jajca? Iz same lakomnosti?« – »Dobiček ni velik, gospod.« – »Ampak povejte mi, o mati, kakšna je tista kokoš, ki je nesla ta jajca?« – »Lepa kokoš je, gospod, in nikomur še ni storila žalega.« – »Kakšne barve?« – »Rjava putka je, prijazno pegasta.« – »Značaj?« – »Pohlevna putka, debela in plaha.« – »Kakšna je njena morala?« – »Sramežljiva putka je, gospod.« – »Sedaj pa mi povejte, o mati, kakšen pa je tisti petelin?« – »Postaven petelin je, košat in krepak!« – »Pa morala njegova?« – »Kakor je že pač petelin. Morale nima veliko ...« – »Kaj?« se je prestrašil zdaj gospod in razsrdil. »Ali tako govorite o petelinih in o morali? Jajca, ki jih prodajate, so dobra jajca, tako prikladna želodcu, kakor tudi okusu prijetna. Ampak petelin je nemoralen! In jaz

vam rečem, o mati: kdor pohujša enega teh malih, bi bilo boljše, da bi mu obesili mlinski kamen okoli vratu ter ga potopili v globočino morja! In pa: svaka sila do vremena!» – Tako se je razsrdil gospod in je šel po svoji poti ...

Ni dovolj, da je umotvor – umotvor, treba je tudi, da je putka moralna.

Kaj bi človek še veliko govoril? Če ljudje zahtevajo, kdo bi se jim upiral? Vsa pravica je njihova. Pravijo, da je na umotvoru umetnost postranska reč, glavna pa da je blag namen in moralno besedilo. Če tega ni, da je treba pognati preko praga umotvor z umetnikom vred. In da umotvor ni ustvarjen za zrele ljudi, umetnosti željne, temveč – za koga? Vrag vedi, za neki tako imenovani narod, ki sicer ne kupuje knjig in jih ne bere, ampak ki je kljub temu molčeč in strog sodnik umetnosti in še mnogoterim drugim stvarjem. Tisti narod je velik kujon. Sam ne izpregovori nikoli, ne vidi ga človek, komaj da ga duha. Zagovornikov pa ima veliko število, vestnih in ognjevitih zagovornikov. Z dolgim in mrkim obrazom si ogleda zagovornik umotvor, zamaje z glavo na desno, zamaje na levo ter vzdigne kazalec. »Kar se mene tiče, bi dejal, da je tale umotvor resničen umotvor. Prijeten je po obliki in sočnat po vsebini. Ampak kaj poreče narod? To ni za naš narod. Naš narod, nepokvarjen, kakor je ...« In dolga pridiga. Osramočen odide umetnik in njegova nemoralna z njim ... Pa kaj še zahteva narod? Navduševanja za vse, kar je lepega in blagega na svetu. Nikoli še nisem opazil, da bi se bil narod navduševal, ali da bi občutil željo po navdušenosti; leži tam kakor pobožna klada; ampak če ga umetnik ne navdušuje, zacepeta takoj z nogami. Z nogami svojih zagovornikov. »Kje pa je navduševanje? Ali boš navduševal, ali ne?« ... Pa kaj nadalje še zahteva? Pouka zahteva. Res je sicer, da ni pouka prav nič željen in da bi mu, kakor se kaže, tudi ne koristil nič. Ampak dolžnost umetnikova je, da poučuje, da prodaja moralo na debelo in na drobno in da se navdušuje neprestano, kakor kobilica v soncu ...

Prašal bi navaden človek, kako da ne ukaže narod duhovniku, da bi mu kidal ob delavnikih gnoj in pometal ceste ob sobotah. Tisti navadni človek bi izpraševal po nepotrebnem. Pred sedemdesetimi leti je popraševal o stvari Prešeren, pa še do danes ni dobil odgovora in ga, mislim, tudi nikoli dobil ne bo. Zgodilo se mu je, siromaku, kakor marsikomu za njim: ni se zavedal, v katerem jeziku in za koga poje. To je bila njegova usoda in njegova tragična krivda. Razumeti ni mogel, da je treba nauka namesto ideje, cerkvene morale namesto umetniške, navdušenosti namesto resnice. Edino, kar je natanko vedel in kar je vnukom njegovim še celo znano, pa je bilo, da je predvsem potreben bič ...

Nazori naroda in njegovih besednikov prodirajo zmerom višje. Velik del umetnikov je že spoznal, da je v umetnosti umetnost le postranska reč. Med njimi je tudi nekaj ljudi, ki sem jih nekdanj od srca ljubil. No, Bog jim dodeli častitljivo starost! Zdaj jedo beli kruh narodove hvaležnosti in drugih pozemskih dobrot. Slabi časi so pač in kdo bi zameril človeku, če se greje za gorko pečjo, namesto da bi stal zunaj v dežju in viharju ...

Z mano pa je stvar drugačna in to je, kar sem hotel povedati. Prepozno je prišlo spoznanje; ah, čisto nemogoče je, da bi krenil na pravo pot. Človek, ki ima za sabo dolge ure hodá, se ne vrne po isti poti, ker je bil pozabil tobakiro doma.

Najprej, kar se tiče morale. Da povem naravnost, se že od zgodnje mladosti nisem veliko ukvarjal z njo. Vzrok je zelo tehten. Ljudje, ki so polnili mojo mladost z gnusom in trpljenjem, dokler je niso napolnili do roba, so bili vsi nenavadno moralni. Z velikimi črkami so zapisali v moje srce, da je glasna morala, tista morala namreč, ki je tako bahato nalepljena na tolsti obraz, le spodobna tujka za duševno nečistost. Nikoli me ni varal pobožen pogled; že takrat sem videl hladno zlobo v njem. In leta niso zabrisala tega vtisa, temveč so ga zarezala še globlje. Zato je zdaj reč taka, da se ognem moralnemu človeku v velikem kolobarju in da sem od srca vesel, če pobere kamen ter ga zaluči za mano. Njegovo sovraštvo je znamenje, da nisem njegove sorte.

Kako pa je z nauki? Tudi v tem oziru sem zabredel že pregloboko, tako da ne morem več nazaj. Res ne. Bojim se celo, da bi mi ljudje niti ne verjeli, če bi jim začel pridigati katekizemske nauke. Nikoli, ah nikoli me ne bo spoštovala šolska mladina. Tudi narod, moj mili narod me nikoli ne bo imenoval svojega učitelja. Zgodilo se je samo enkrat v tem mojem nepridigarskem življenju – bela lučka v mrakovih moje bridkosti – da sem s precejšnjim uspehom prodal koristen in jako čeden nauk. Tam nekje živi človek, ki ima ljubeznivo navado, da me neprestano hvali, vsevprek in s tako navdušenostjo, da časih niti knjige ne more počakati, in ji poje slavo, predno jo je bral. Zvest fant je, blag fant, in skoro genljivo je, kako se mu zableste oči in kako veselo vzklikne, kadar prebere tragičen odstavek: »Ah, kak humor! Kak nedosežen humor!« ... Zapisal sem nekoč:

Mladine največja lepota je ta:
ponižnost, nedolžnost pa žlahtnost srca –

in zvesti, blagi fant se je zelo razveselil in je oznanil svetu: »O, kako resničen nauk! Kako lep nauk! Da se naravnost izrazim, kako koristen nauk!« ... In še tisti nauk ni bil moj, temveč ukradel sem ga bil pobožnemu gospodu. Nekaj pa je vendarle; človek ima prijetno zavest, da njegovo delovanje ni bilo popolnoma zastoj. Zakaj tudi razširjanje koristnih naukov je Bogu dopadljiva stvar, vsekakor Bogu dopadljivejša nego umetnost. Samo enkrat je bilo, sladak spomin živi v mojem srcu ...

Z navduševanjem pa še celo nič ni. Iz davnih, lepih časov se spominjam, da sem napravil pesem, ki se je začela z ognjevitim verzom:

Na boj, na boj za narod svoj!

Slovnica pač ni bila veliko prida, ampak zato je bila navdušenost toliko večja. Sploh sem opazil, da na svetu ni bolj zagrizenih sovražnikov, kakor sta si navdušenost in slovnica. Odtistihdob se je moj slog za silo popravil in tako je navdušenost zbledela. Toda resnično: po tej edini čednosti mi je žal. Kakor skozi pisano steklo gledajo mlade oči in kup gnoja se blešči v stoterih pisanih lučeh. Že stoji za tvojim hrbtom visoka senca, izbije ti steklo iz roke in v tihi grozi strme oči ...

In nazadnje še mirno in prijazno besedo. Tistim, ki zahtevajo od umetnikov, da bi se na stroške umetnosti ozirali na tako imenovano moralo, da bi narod poučevali in vzgajali, da bi ga navduševali ne vem za kaj vse ter ga tako rekoč (kakor se izražajo njegovi stilistiško nahodni besedniki) »dvigali v višave lepega in blagega«, tistim ljudem – koreninici, ki raste edinole v naših drugače tako nerodovitnih krajih – je treba razložiti, da je ta zahteva, če se na rahlo izrazim, največja nesramnost. Kaj? Vi sami ste potisnili narod tako globoko, da je v mlaki že do vratu; sami ste se trudili dolga leta in desetletja v potu obraza, da bi vzgojili v narodu surovost, in ste naposled v veliki meri dosegli svoj namen; sami ste skrbeli z besedo in izgledom, da je dandanes popolnoma nesposoben za vsako navdušenost – in zdaj zahtevate, da bi popravil umetnik, kar so zagrešili vedoma in namenoma samopridni vodniki in učitelji narodovi? Sakrament, če to ni nesramnost! Oskrunil je slepar otroka in zdaj je ljubosumen. Naposled – nikar se ne bojte! Z umetnostjo naroda nihče ne bo pohujšal. To bi bilo mogoče pred nekaterimi desetletji; zdaj pa je vsled vaših koristnih naporov že tako napredoval, da mu je umetnost tuja. »Če hoče resničen umetnik

govoriti z narodom, mora govoriti jezik, ki ga v svojem srcu zaničuje. Tako se je zgodilo, da se dandanes umetnik in narod ne razumeta več ... In zdaj pribijem drugo nesramnost! Ker je ostal narod tam, kjer je bil pred petdesetimi leti in ker se je po zaslugi svojih glasnih vodnikov pogreznil še za dobrih par klafter globlje, zahtevajo ljudje, da naj občepi tudi umetnik v Jami nad Dobrušo ali v Črnem grabnu. Ker govori in misli narod zmerom bolj po rovtarsko, bodi zmerom bolj rovtarski tudi umetnik. Saj je že skoro bajka, da je bil Prešeren kdaj popularen, in kmalu že Jurčiča ne bodo več razumeli. Zatorej nazaj do Janeza Ciglerja! ...

Jaz sem prestar, ne morem nazaj. Tako izročam to knjigo ljudem brez posebnega veselja, pa tudi brez bojazni. Napisal sem že mnogo boljšega; nekoč, ni še dolgo tega, sem bil ustvaril umotvor, ki sem ga bil vesel in sem bil celo ponosen nanj. »Čist je bil po svoji ideji in zdelo se mi je, da bi ne zardel ob njem sramežljivi Alojzij sam, in če bi se mukoma ščipal. Zgodilo se je drugače; jecali so v zadregi celo ljudje, ki ne sodijo umetnosti po katekizmu. Kaj sem bil pač storil, kaj so mi očitali? Očitali so mi, da sem ustvaril umotvor. Da sem naslikal na podobi svetnika pod žarko zlato gloriolo pretemen plašč. In so pozabili, da bi gloriola ne bila svetla, če bi plašč ne bil teman; in da bi obraz, prej skrit napol v motnozlatem somraku, zabledel v sivi, pusti svetlobi delavnika ... To pusto svetlobo hočejo, jaz pa jim je ne morem dati. Zatorej brez veselja ... Pride človek k prijatelju; rodila se mu je bila v srcu beseda, ki jo mora izreči. In vendar ve natanko, da mu odgovori prijatelj: »Kaj pa mi to pripoveduješ? Ni bilo potreba tega.« ... Brez veselja ... Lahko pa mi tudi odgovori: »Ni res, kar mi pripoveduješ!« Človek pa ve natanko in čuti v svojem srcu, da je govoril resnico ... Zatorej tudi brez bojazni ...

In zdaj k stvari.

O gospej Juditi lahko rečem, da je jako blaga in lepa gospa. Z veselim, skoro ginjenim srcem se spominjam na tiste ure, ki sem jih preživel v njeni družbi. Malo večerov tako čiste, neomadeževane radosti mi je bilo usodilo življenje ... Tih somrak je bil v izbi, okna so bila zagrnjena in le skozi ozko špranjo je svetil tenek žarek večernega sonca; trepetal je nad mizo, med nama, kakor svetla pregraja, angelov meč; in nikoli ni segla roka preko njega ...

Ležal sem na zofi, glavo uprto ob dlan, oči polzatisnjene; opojno prijetno mi je bilo, kakor Romeu v tistih sanjah, ko je mislil, da je cesar. Časih se je sklonila gospa Judit preko mize in mi je napolnila polizpraznjeno skodelico z vročim čajem. Kadar se je sklonila, so zažareli njeni lasje v večernem žarku in na oči so legle dolge, temne trepalnice. Ali tudi tedaj se ni vznemirilo moje srce, dasi so bile čisto blizu njene bele lakti in se je zasvetil nad mano njen beli goli vrat. Ne mogel bi se dotekniti teh drobnih prstkov s poželjivo roko, z nečistimi ustnicami. Zakaj na ozko, gladko čelo, v jamice na licih, na vesele, rdeče ustnice je bila napisala nedolžnost svoje znamenje. Že ob sami nespodobni misli bi se bil moral izogniti tistemu pogledu njenih jasnih, rjavih oči ... O, nikoli ni legla senca na tiste neprimerljivo sladke ure, Bog je čuval nad nama ...

Kdor vzame v roko to knjigo, naj premisli, da je porojena iz svetih ur, polnih tihe, nekaljene sreče. Iz trenutkov, ko se osvobodi človek vseh nadlog življenja, vse laži in vsega zla in je v srcu sama resnica in dobrota ... Z mehkim, nekoliko monotonim glasom je pripovedovala gospa Judit. Ne vem, morda so se mi zdele njene zgodbe važne in zanimive le zategadelj, ker jih je pripovedovala ona in ker jih je pripovedovala v tistem somraku opojnih jesenskih večerov. Ali pa tudi zategadelj, ker se mi je rodila ob njenih zgodbah čudna misel, tako žalostna in tako strašna, da je ne morem izreči naravnost. Bodi že, kakor je, namenil sem se, da izročim ljudem slabotno podobo, ah, samo senco tistih večerov. Ni mi dana beseda tako resnična in sladka kakor njej, čisti in blagi, vsega občudovanja vredni. Kjer so takrat, ob čaju, cvetele omotno dišeče rože, je zdaj pač samo še par polovenelih, malodišečih listov; kjer se je glasila pesem jasne, pretresljive resnice, je